

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Медичний факультет
Кафедра корекційної освіти

**ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ІСТОРИЧНИХ
ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ РОЗУМОВОГО
РОЗВИТКУ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студентка IV курсу 451 групи
**Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Спеціальна освіта**
Вакуленко Анастасія Віталіївна

Керівник: к.п.н., доцент Товстоган В.С.

Рецензент: к.б.н., доцент Васильєва Н.О.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Процес формування історичних знань, умінь в учнів із порушенням розумового розвитку як педагогічна проблема	7
1.1. Мета та завдання вивчення історії в спеціальній школі	7
1.2. Історичні передумови виникнення історії України та методики її викладання як науки.....	15
1.3. Історичні уявлення як важлива складова структури історичних знань.....	23
РОЗДІЛ 2. Дослідження стану сформованості історичних знань та умінь в учнів з порушенням розумового розвитку	30
2.1. Обґрунтування критеріїв оцінювання історичних знань та умінь в учнів спеціальної школи.....	30
2.2. Методика проведення дослідження.....	35
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	41
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність теми. Стрімкі перетворення, що відбулися за останні десятиріччя у політичній та економічній сферах суспільного життя, призвели до утвердження нової парадигми освіти, спрямованої на результат навчання, формування та розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати накопичені знання, уміння, ставлення й досвід у навчальній та життєвій ситуації. Особлива роль у цьому процесі покладається на історичну освіту, яка, згідно з державним стандартом, має справляти позитивний вплив на формування якостей особистості, необхідних людині для повноцінного життя в суспільстві [2, с. 3].

Процес вивчення історії учнями спеціальної школи починається із формування історичних уявлень, засвоєння фактів. Для формування уявлень у дітей про факт минулого необхідні асоціативні зв'язки з уявленнями про сучасні події та явища. Школярі з порушенням інтелекту не мають широкого кола правильних і чітких уявлень, тому сформуванню у них історичні уявлення дуже складно.

Проблему формування уявлень у процесі вивчення історії у дітей з порушенням інтелектуального розвитку частково досліджували Т. М. Головіна, Л. В. Занков, І. І. Фінкельштейн, Ж. І. Шиф. Зазначені вчені-дефектологи у своїх працях зпідкресливали на недоліках у почуттєвому пізнанні зазначеної категорії дітей, що породжує труднощі в них формування уявлень про факти минулого.

Багатьма науковцями доведена швидке забування й викривлення інформації, бідність уявлень реальної дійсності в учнів спеціальної школи, (Ю. К. Зубрилін, В. О. Липа, Б. П. Пузанов, В. М. Синьов, М. М. Нудельман, І. М. Соловйов) [15, с. 3].

Маючи недоліки абстрактного мислення, формування історико-часових уявлень повинно відбуватися на наочно-дієвій основі з використанням засобів, які безпосередньо відтворюють дійсність

(М. В. Гамезо, Т. М. Головіна, В. О. Грузинська, В. В. Давидов, О.Г.Зоріної, І. Г. Єременко, П. Є. Кавтонюк, А. І. Капустін, В.А.Лапшина, Т. Й. Пороцька, Л. В. Петрова, Б. П. Пузанов та ін.) [15, с. 4].

Важливе значення у формуванні історико-часових уявлень, знань, умінь учнів з порушенням розумового розвитку належить правильно підібраній наочності вчителем до уроку (А. І. Капустін, П. Є. Кавтонюк, Л. В. Петрова, Б. П. Пузанов) В.А.Лапшина

Важливе значення у підвищенні ефективності формування історичних уявлень, знань, умінь, навичок належить дослідженням М. І. Аппарович, Ю. Ф. Кузнєцова, Д. І. Полторака, у яких обґрунтовується важливість умов навчання, зокрема, наявність в школі кабінету історії [15, с. 4].

Проведені раніше окремі наукові дослідження, в основному, були спрямовані на вивчення особливостей засвоєння історичних знань у старшокласників 7-8 класів. Вони свідчать про те, що навчання може стати ефективнішим за умови якісної організації всього навчально-виховного процесу., включаючи позакласну роботу. Не зважаючи на певні досягнення вчених і практиків у розробці дидактичних основ спеціальної методики викладання історії, освітній процес спеціальної школи, що стосується формування історичних знань, умінь, навичок в учнів із порушенням інтелектуального розвитку потребує подальшого удосконалення. Отже, актуальність зазначеної проблеми для теорії та практики корекційної педагогіки обумовила вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження полягає в розробці діагностичного інструментарію для вивчення стану сформованості історичних знань та умінь учнів у процесі оволодіння програмою з історії України.

Об'єкт – освітній процес учнів із порушенням розумового розвитку.

Предмет – дослідження стану сформованості історичних знань та умінь в учнів з порушенням розумового розвитку

Завдання:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу щодо формування історичних уявлень, знань, умінь, навичок у дітей з інтелектуальними порушеннями.

2. Визначити критерії оцінювання рівня сформованості історичних уявлень, знань, умінь, навичок у школярів спеціальної школи.

3. Провести кількісний та якісний аналізи отриманих результатів та дослідити стан сформованості їх.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз психолого-педагогічної науково-дефектологічної, методичної літератури – для визначення основних наукових понять та розкриття сутності й особливостей формування історичних уявлень, знань, умінь, навичок у навчально-виховному процесі;

емпіричні: констатувальний експеримент для визначення рівнів сформованості історичних знань, умінь, навичок у школярів з порушенням інтелекту; кількісний та якісний аналізи отриманих результатів.

Практичне значення одержаних результатів: дослідження полягає у розробці діагностичних завдань, використання яких у навчанні історії учнів з порушенням інтелекту позитивно вплине на якість усвідомлення ними навчального матеріалу; справлятиме вплив на вчителя-дефектолога щодо розвитку пізнавальної активності школярів, підвищенню ефективності формування в них історико-часових уявлень; використанні результатів дослідження під час виробничої практики студентів спеціальності 016 спеціальна освіта, практичних занять зі «Спеціальної методики викладання історії».

Апробація результатів дослідження: матеріали дослідження представлені в статті до запланованої 1-2 квітня 2020 р. Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ В УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Мета та завдання вивчення історії в спеціальній школі

Утвердження в Україні громадянського суспільства й розбудова на основі Конституції України суверенної і незалежної, демократичної і соціально правової держави потребує суттєвої зміни підходів до формування нового покоління громадян України [2, с. 7].

Важливим завданням спеціальної освіти на сучасному етапі розвитку є проблема успішної соціалізації розумово відсталих учнів. Цей процес довготривалий і вимагає розвитку та корекції багатьох психічних процесів дітей, серед яких уява відіграє одну із провідних ролей.

Історичні знання мають величезне значення в національній системі освіти, допомагаючи виховувати свідомих громадян України, її патріотів.

Процес соціалізації розумово відсталих осіб складний і довготривалий, успішність якого залежить від рівня сформованості життєво необхідних знань, умінь і навичок, лєвова частка яких формується у спеціальній школі.

Одним із основних курсів, що вичається в старших класах спеціальної школи, є «Історія України». Це самостійний навчальний предмет, що має на меті сформувати в учнів з порушенням розумового розвитку уявлення про найважливіші сторінки історії українського народу; виховувати риси активних, свідомих громадян України, сформувати в них особисте ціннісне ставлення до історичних

знань, сприйняття ідей гуманізму, патріотизму, а головне - підготувати учнів до суспільного життя[2; 31].

Метою курсу є:

– формування в розумово відсталих школярів знань про життя людей на території сучасної України з найдавніших часів до сьогодення, уявлень та елементарних понять про побут, звичаї, традиції, вірування, боротьбу за рідну землю наших предків у добу Київської Русі, Галицько-Волинської держави, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Гетьманщини, Російської та Австро-Угорської імперій, українських держав 1917-1920 років, УРСР, незалежної України;

– розвиток і корекція психічних процесів (мислення, пам'яті, уваги, уяви, сприймання), емоційно-вольової сфери, усного зв'язного мовлення, збагачення активного словника, просторової орієнтації тощо;

– виховання самостійності, активності, поваги до матеріальних і духовних здобутків попередніх поколінь, любові до Батьківщини, усвідомлення належності до українського народу та поваги до його історії[30; 31].

Зміст предмета забезпечує розв'язання наступних завдань:

1) формування правильних історико-хронологічних, історико-просторових, фактологічних уявлень про основні події, явища і процеси, які відбувалися в житті українського народу;

2) усвідомлення учнями конкретно-історичних (на матеріалі одного-декількох уроків), загально-історичних (за результатами вивчення матеріалу одного чи декількох розділів) та основних соціологічних понять (на основі опрацювання всього курсу історії за певний клас);

3) формування вмінь:

– давати характеристику найважливішим історико-політичним діячам, оцінювати їх діяльність;

- визначати причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями і явищами;
 - знаходити історико-географічні об'єкти на сучасній, історичній та контурній карті;
 - локалізувати найважливіші історичні події у часі, визначати їх віддаленість від сучасності;
 - співставляти рік (подію) зі століттям, визначати його частину;
 - визначати хронологічну послідовність, тривалість історичних подій;
 - порівнювати окремі історичні події, явища, встановлювати їх різницю і схожість;
 - наводити приклади найвідоміших культурних пам'яток України;
 - використовувати вивчені історичні поняття під час відповіді;
- 4) виховувати любов до Батьківщини, рідного краю, бережного відношення до природних і культурних пам'яток України, поважного й толерантного ставлення до представників інших національностей[31; с. 4].

Формування історичних знань в учнів з порушенням інтелектуального розвитку – тривалий процес, який охоплює весь період вивчення курсу історії у спеціальній школі. Під час вивчення курсу передбачається формування нових історичних знань, та їх закріплення, актуалізація раніше вивченого матеріалу, корекція та контроль за рівнем засвоєння знань, систематизація та узагальнення навчального матеріалу з історії [30; 31].

В основу програми з історії покладено дидактичні та спеціальні принципи корекційної педагогіки, враховано міжпредметні зв'язки, дотримано хронологічну послідовність історичних подій і явищ. На вивчення історії України відводиться дві години на тиждень. У програмі пропонується орієнтовний розподіл годин на опрацювання навчального матеріалу [31, с. 5].

Залежно від дидактичних цілей у спеціальній школі вчитель повинен використовувати різноманітні типи уроків історії у спеціальній школі [28; 30; 31]:

1) урок засвоєння нового навчального матеріалу, метою якого є оволодіння учнями новим матеріалом і новими способами діяльності;

2) урок формування і вдосконалення вмінь і навичок, який націлений на повторення і закріплення раніше засвоєних знань із застосуванням уже сформованих умінь і навичок, формування нових умінь та навичок, контроль за вивченням нового навчального матеріалу і вдосконаленням знань, умінь і навичок;

3) урок закріплення та застосування знань, умінь і навичок, що передбачає наявність в учнів певної кількості попередньо засвоєних знань, умінь і навичок, які шляхом послідовного розв'язання учнями навчальних завдань ведуть до досягнення дидактичної мети;

4) урок узагальнення та систематизації знань, націлений на вирішення таких основних дидактичних завдань, як перевірку і встановлення рівня оволодіння учнями основами теоретичних знань і способами пізнавальної діяльності, повторення і більш глибоке осмислення навчального матеріалу;

5) урок контролю і корекції знань, умінь і навичок, призначений для контролю за рівнем засвоєння учнями теоретичного матеріалу, сформованістю вмінь і навичок і їх корекції;

6) комбінований урок, націлений на вирішення декількох дидактичних завдань: пояснення нового матеріалу, його закріплення, повторення раніше вивченого, контроль і корекцію знань, умінь і навичок учнів.

Навчаючи історії учнів вчитель-дефектолог повинен добирати найбільш важливі історичні факти, які підкреслюють хід історичних змін у певний період та водночас є доступними для розуміння й усвідомлення цим учням. Враховуючи інтелектуальний розвиток учнів

конкретного класу вчитель сам визначає кількість фактів, які необхідно розглянути на певному уроці; визначає ті факти, які потрібно локалізувати у часі й просторі, а які необхідно вивчити поверхнево [28-31].

Працюючи з учнями спеціальної школи слід враховувати їх здатність до фрагментарного сприйняття історичних подій, усвідомлення ними фактів без логічних, причинно-наслідкових зв'язків, тому важливим у роботі з цією категорією осіб є хронологічно послідовний виклад навчального матеріалу з великою кількістю повторень, з підкресленням зв'язків матеріалу який вивчається з тим який розглядався на попередніх уроках, з актуалізацією раніше вивченого матеріалу, узагальненням історичних знань тощо [31, с. 5-6].

Залежно від дидактичних цілей у спеціальній школі вчитель повинен використовувати різноманітні типи уроків історії у спеціальній школі:

1) урок засвоєння нового навчального матеріалу, метою якого є оволодіння учнями новим матеріалом і новими способами діяльності;

2) урок формування і вдосконалення вмінь і навичок, який націлений на повторення і закріплення раніше засвоєних знань із застосуванням уже сформованих умінь і навичок, формування нових умінь та навичок, контроль за вивченням нового навчального матеріалу і вдосконаленням знань, умінь і навичок;

3) урок закріплення та застосування знань, умінь і навичок, що передбачає наявність в учнів певної кількості попередньо засвоєних знань, умінь і навичок, які шляхом послідовного розв'язання учнями навчальних завдань ведуть до досягнення дидактичної мети;

4) урок узагальнення та систематизації знань, націлений на вирішення таких основних дидактичних завдань, як перевірку і встановлення рівня оволодіння учнями основами теоретичних знань і

способами пізнавальної діяльності, повторення і більш глибоке осмислення навчального матеріалу;

5) урок контролю і корекції знань, умінь і навичок, призначений для контролю за рівнем засвоєння учнями теоретичного матеріалу, сформованістю вмінь і навичок і їх корекції;

6) комбінований урок, націлений на вирішення декількох дидактичних завдань: пояснення нового матеріалу, його закріплення, повторення раніше вивченого, контроль і корекцію знань, умінь і навичок учнів [11; 13; 14; 44].

Навчаючи історії учнів вчитель-дефектолог повинен добирати найбільш важливі історичні факти, які підкреслюють хід історичних змін у певний період та водночас є доступними для розуміння й усвідомлення розумово відсталим учням. Враховуючи інтелектуальний розвиток учнів конкретного класу вчитель сам визначає кількість фактів, які необхідно розглянути на певному уроці; визначає ті факти, які потрібно локалізувати у часі й просторі, а які необхідно вивчити поверхнево [13; 14; 19; 31; 46].

Працюючи з учнями, слід враховувати їх здатність до фрагментарного сприйняття історичних подій, усвідомлення ними фактів без логічних, причинно-наслідкових зв'язків, тому важливим у роботі з цією категорією осіб є хронологічно послідовний виклад навчального матеріалу з великою кількістю повторень, з підкресленням зв'язків матеріалу який вивчається з тим який розглядався на попередніх уроках, з актуалізацією раніше вивченого матеріалу, узагальненням історичних знань тощо [28; 30; 31].

Успішність засвоєння історичного матеріалу у великій мірі залежить від володіння вчителем методикою корекційної роботи: оптимальним поєднанням словесних (розповідь, бесіда, пояснення, опис, інструктаж, пояснююче читання), наочних (демонстрація предметів старовини, використання фотографій, малюнків, портретів, картин,

робота із сучасними, історичними, контурними картами, схемами, атласами і кінофрагментами) і практичних методів навчання (виконання різноманітних вправ і пізнавальних завдань), використанням особистісно-орієнтованого підходу у навчанні, застосуванням диференційованого навчання у роботі з учнями I та II відділень, використанням не тільки репродуктивних, але й проблемних завдань у навчанні історії, застосуванням технічних засобів навчання, варіативним і багаторазовим повторенням у способах подачі історичного матеріалу, його закріпленням й актуалізацією, використанням інтерактивних методів навчання, які сприяють стимуляції розумово відсталих учнів до активної діяльності на уроках історії [11; 31; 43; 44].

На уроках історії в спеціальній школі необхідно звертати увагу на розвиток усного зв'язного мовлення та збагачення словника розумово відсталих школярів. Для цього потрібно під час опитування сприяти використанню дітьми історичної термінології, вимагати від учнів розгорнутих відповідей, повторювати раніше вивчені слова, використовувати під час узагальнень найбільш важливі історичні поняття.

Усвідомлення школярами історичних понять є одним із важливих показників засвоєння навчального матеріалу. Їх засвоєння означає осмислення учнями найбільш важливих специфічних ознак історичних фактів, оволодіння історичними подіями і явищами у найбільш суттєвих зв'язках і відношеннях. Оволодіння поняттями передбачає опанування не лише системою суттєвих ознак певного історичного явища, але й створення конкретного образу на основі узагальненого відображення історичного процесу, у ході якого здійснюється перехід від простих до більш складних знань шляхом накопичення кількісних змін, які поступово призводять до якісних [33; 34; 42-44].

Кращому осмисленню і запам'ятовуванню змісту історичного матеріалу сприятиме використання домашніх завдань, які

поєднуватимуть теоретичну і практичну складову і будуть адекватними до пізнавальних можливостей конкретного учня [13; 14; 19; 31].

Засвоєння історичних знань у розумово відсталих учнів відбувається під час спеціально організованого навчання. Для об'єктивного оцінювання навчальних досягнень з історії необхідне врахування основних критеріїв змістового, операційно-організаційного та стимулюючо-мотиваційного компонентів навчальної діяльності школярів.

Найбільш адекватними показниками змістового компонента при визначенні рівня засвоєння навчального матеріалу з історії є повнота, правильність та усвідомленість.

Під повнотою розуміється відтворення обсягу навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою; відтворення всіх характеристик, ознак об'єкта вивчення (від фрагментарного до відтворення у повному обсязі).

Усвідомлення розглядається як розуміння, мислительний процес, спрямований на виявлення в історичному матеріалі загальних, істотних властивостей та зв'язків і здобуття знань про нього.

Під правильністю розглядається критерій, згідно з яким оцінюватиметься відповідність відтворюваного змісту історичного матеріалу, закладеного в навчальну програму (від не завжди точного до правильного відтворення).

Важливим показником у оцінюванні навчальних досягнень розумово відсталих учнів є операційно-організаційний компонент, а саме рівень самостійності опрацювання навчального матеріалу. Самостійність виконання завдань передбачає контроль учителем учнів під час застосування теоретичних знань та пов'язаних з ними вмінь і навичок, допомогу їм на практичному (спільне виконання дії з учителем), вербальному (пояснення, підказка, вказівка), загальному

(підтримка, схвалення, активізація уваги) рівнях та допомогу в окремих випадках [31; 34; 43; 44].

Щодо стимулюючо-мотиваційного компонента, важливими критеріями є стимулювання в учнів бажання поліпшити власні результати, розвиток пізнавальної активності, формування позитивних мотивів до вивчення історії [32; 41; 43; 44].

Узагальнюючим критерієм в оцінюванні знань і вмінь розумово відсталих школярів є їх міцність, адже лише ті знання, вміння, і навички, які дитина може відтворити у необхідний момент у різних життєвих ситуаціях, свідчать про не механічне заучування матеріалу, а свідоме й ґрунтовне їх засвоєння [43; 44].

1.2. Історичні передумови виникнення історії України та методики її викладання як науки

За часів язичництва існування писемності на Русі підтримувалось як індивідуальним, так і груповим навчанням грамоти. Останнє було зародковою формою шкіл, що з'явилися з винайденням буквено-звукової системи письма. До прийняття християнства існували школи двох типів: язичницькі - для задоволення потреб язичницької верхівки і християнські (християнство проникло на Русь задовго до його офіційного прийняття). Так, князь Володимир відкрив у Києві при Десятинній церкві школу "книжного вчення", в якій навчалось 300 дітей. У XI ст., у період розквіту Київської Русі, тут існували школи "книжного вчення", монастирські, школи грамоти, кормильство, жіночі школи [17, с.12].

У 2-й половині XVI сторіччя відбулися зміни в державно-адміністративному положенні значної частини українських земель. Скориставшись ослабленням Великого князівства Литовського, що приймало з 1558 р. участь у багаторічній війні з Росією, правляче коло

Польщі взяли курс на захоплення всіх українських земель. Польські магнати, шляхта, і католицьке духовництво зневажали національними традиціями українського народу, гальмували розвиток української мови і культури. Для боротьби проти іноземного утиску, національних і релігійних утисків міське населення (частково і сільське) у XVI-XVII вв. організовувалося в братерства. Останні відчиняли школи, друкарні, навколо яких об'єднувалися культурні сили. Значна увага приділялася вивченню грецького, а пізніше латинського і польського мов (граматиці, риториці). Крім того, вивчалися арифметика, астрономія, музика і богослов'я. У 1632 році шляхом об'єднання Київської братерської («братської») школи і Лаврської школи було створено перший вищий навчальний заклад в Україні - Києво-Могилянська колегія, у якій навчалися переважно діти української шляхти, старшини, духовництва, багатих міщан і козаків. Курс навчання продовжувався 12 років і ділився на 8 класів: фару (підготовчий клас), інфіму (молодший клас), граматику, синтаксиму і вищі - поетику, риторику, філософію і богослов'я. Студенти одержували філологічну підготовку, зі знання мов: слов'янського, українського літературним, грецьким, латинським, польського, опановували поетичним і риторичним мистецтвом, вивчали класичну грецьку і римську і частково середньовічну літературу, історію, географію, філософію і богослов'я. Ще Б. Хмельницький зрозумів, що таке історія, зі слів митрополита Київського Сильвестра Косіва, який провів йому ряд лекцій в Чернігівському (заснований у 1700 р.), Харківському (1721) і Переяславському (1738) колегіумах, що були створені за зразком Києво-Могилянської колегії. Отже, в XVII сторіччі історія виокремилась як окрема наука. Найпоширенішими у початковій ланці освіти були постійні сільські школи. Існували вони при парафіяльних церквах, які обслуговували селян і козаків, що жили в паланках, на слободах, зимівниках і хуторах. Тому називалися ці школи парафіяльними, церковно-народними [17, с. 17].

Зупинимось на методиці викладання шкільної історичної освіти в Україні в ХХ-ХХІ ст.

Розвиток методики навчання історії в 20-60-і роки ХХ ст. У 1923 році в середніх класах замість вивчення курсу історії були введені так звані комплексні програми. На протязі кожного учбового року школярі вивчали одну з таких тем: «Село», «Місто» і т.ін. У старших класах замість комплексних програм вводився курс суспільствознавства, а до нього, у вигляді окремих елементів, входили і деякі історичні знання, переважно загального характеру або як приклади для ілюстрації загальних положень курсу суспільствознавства. В учбовому курсі центральне місце відводилось самостійній роботі учнів з робочими книгами, в яких послідовне і систематизоване викладання учбового матеріалу було представлено матеріалами до окремих тем історії. Найбільш послідовно цей підхід був реалізований у посібнику К.Введенського і Д.Предтечного «Робоча книга з історії» (1928). Книга була призначена для організації роботи учнів на уроках за «лабораторно-бригадним методом». Особливо чітко сформулював нову роль вчителя радянський методист Л.Жаворонков. На його думку вчитель не повинен бути викладачем, що подає учням знання в готовому вигляді. Він повинен виконувати роль організатора, а ще краще помічника учнів у їхній самостійній роботі з учбовим матеріалом. Отже, явно переоцінювались пізнавальні можливості учнів, і недооцінювалась роль вчителя на уроці.

Зі школи були відкинуті вагомні здобутки дореволюційної методики викладання, а особливо систематичне вивчення курсу історії.

Прагнення методистів зміцнити зв'язок школи з життям привело до широкого використання в учбовому процесі краєзнавчого матеріалу. Широке використання отримали суспільствознавчі екскурсії, походи по рідному краю. Це, в свою чергу сприяло створенню великої кількості краєзнавчих музеїв, посиленню турботи державних органів про

збереження історичних пам'яток. Недоліки історичної освіти особливо гостро дали про себе знати на початку 30 років, коли зросла потреба у високоосвічених членах суспільства. Це примусило правлячий режим переглянути відношення до викладання історії в школі. Так, у постанові “Про початкову і середню школу” від 25 серпня 1931 року і “Про учбові програми в початковій і середній школі” від 25 серпня 1932 року ЦК ВКП(б) рішуче засудив існуючу практику викладання суспільних дисциплін в школі. Особливо важливе значення для розвитку методики викладання історії мала постанова РНК СРСР ЦК ВКП(б) від 15 травня 1934 року “Про викладання цивільної історії в школах СРСР”. Згідно цієї постанови в школах вводилися курси вітчизняної і всесвітньої історії. Перед вчителями історії ставилося завдання викладати учбові курси в хронологічній послідовності, в живій і цікавій для учнів формі. У 3-4 класах вводилося вивчення короткого курсу історії СРСР, у 5-7 – історія стародавнього світу і середніх віків, у 8-10 класах вводилось паралельне вивчення історії СРСР та всесвітньої історії. Проте реалізація нової концепції викладання історії наштовхнулося на істотні перепони: були відсутні підручники, тому тексти учням зачитувались під запис цілий урок. Цей недолік був усунений лише в 1945 р.. Разом з тим підручники були перевантажені фактами, іменами, датами. Багато складних історичних понять включались в підручники без необхідних пояснень. Питання і завдання до тем, а також уривки історичних джерел були відсутні. У 1937 році було видано “Короткий курс історії СРСР” під ред. професора А.Шестакова, для 3-4 класів. У 1940 році вийшли з друку підручники з історії СРСР для 8-10 класів під редакцією С.Панкратової; підручник з історії стародавнього світу для 5-6 класів під ред. С.Мішуліна. У 1947 році вийшла з друку праця методистів К.Андрієвської і Е.Бернадського “Методика викладання історії в середній школі”. У 1949 році статтею Д.Редько “Засвоєння учнями історичних понять” було започатковано опублікування результатів

науково-дослідницької роботи по засвоєнню учнями історичних знань. Дослідження вченого розкрили в значній мірі сутність розумової діяльності учнів середніх класів при засвоєнні ними історичних понять і допомогли накреслити деякі прийоми роботи вчителя по керівництву мисленням школярів в процесі засвоєння історичних знань. Головним типом уроку був комбінований урок. Ця обставина обумовила розробку цілого ряду учбових посібників на допомогу вчителю історії.

Зокрема, в 50-60 роках склався тип методичних посібників, які давали вчителю методичні рекомендації як по викладанню курсів історії в цілому, так і по окремих його напрямках – по використанню наочності, по роботі з документами, по опитуванню, проведенню повторювально-узагальнюючих уроків тощо. З найбільшою повнотою розвиток методики в 40-50 роках розкривають такі праці: В.Г.Карцов “Очерки методики обучения истории СССР в 7-10 классах”; О.О.Вагін “Наочність у викладанні історії”; В.О.Класен “Використання художньої літератури на уроках історії в 5-7 класах”; І.В.Гітгіс “Самостійна робота учнів 4 класу з історії”; П.С.Лейбенгруб “Дидактические требования к уроку истории”; А.А.Янко-Триницкая «Обобщающе-повторительные уроки истории» та інші.

Підвищення теоретичного рівня викладання історії, істотні досягнення в розвитку теорії підвищення активності і самостійності учнів на уроках акцентувала увагу методистів до розробки науковообгрунтованої системи методів, прийомів і засобів, що відповідають меті навчання та змісту шкільних курсів історії. Результати цієї роботи отримали своє відображення в книгах О.О.Вагіна “Методика преподавания истории в средней школе”.

У 70-х роках підручник стали розглядати як посібник, як інструмент, з допомогою якого вчитель навчає і виховує учнів як у процесі їхньої діяльності на уроці, так і вдома. В підручники поряд з авторським текстом включали уривки з документів, ілюстрації, таблиці,

схеми, різноманітний довідковий матеріал. До розділів і параграфів додалися запитання і завдання, які допомагали учням осмислювати, систематизувати і закріплювати в пам'яті зміст курсу, а вчителю – керувати учбовою діяльністю школярів.

Важливим досягненням стало розпочате в Україні викладання історії України (70-і роки). 4 травня 1965 року відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР «Про зміну порядку вивчення історії в школі» була складена система історичної освіти в школах України. Особливістю цього курсу стало те, що історія України вивчалась як самостійний предмет, а не складова частина історії СРСР. Проблеми створення шкільного курсу історії України активно дискутувалися і знайшли своє вираження у ряді дисертаційних досліджень. У процесі реформування освіти у 90-х рр. ХХ ст. було розроблено нові навчальні програми з історії, переглянуто концепції підручників та посібників, удосконалювались форми й методи навчання[17, с. 150].

Перебування у складі СРСР обернулося для України не просто руїною історичної пам'яті, національної свідомості, а ситуацією, яку дослідник Й. Розен класифікував катастрофічною кризою, що перешкоджає відновленню власної ідентичності.

Російський соціолог С. Кара-Мурза, торкаючись проблеми безпам'ятства, підкреслював: «Людина, яка нічого не пам'ятає з історії свого народу, країни, сім'ї, випадає із цього соціуму і стає зовсім беззахисною проти маніпуляції. Людина без пам'яті поставлена перед необхідністю заново визначати своє місце у світі; людина, звільнена від історичного досвіду свого та іншого народів, опиняється поза історичною перспективою і здатна жити лише сьогоднішнім».

Український письменник, кінорежисер, кінодраматург, художник, класик світового кінематографу О.П. Довженко, який народився в Чернігівській обл., у своєму щоденнику в 1942 р. відзначив той факт, що «єдина країна в світі, де не викладалася в університетах історія цієї

країни, де історія вважалася чимось забороненим, ворожим і контрреволюційним, — це Україна. Другої такої країни на земній кулі нема ...» І далі: «Ніхто не хотів вчитися на історичному факультеті. Посилали в примусовому плані. Професорів заарештовували майже щороку, і студенти знали, що таке історія, що історія — це паспорт на загибель». Зважаючи на страхітливі наслідки для України як війни, так і асиміляторської політики влади до початку війни в 1941 р. (що проявлялася в примусовому розкуркулюванні, колективізації, розстрілах без суда незгодних з політикою держави, переселення українців в кращому випадку в Сибір, на будівельні майданчики з індустріалізації держави, а в гіршому - на Соловки, на сплав лісу, де більше року ніхто не виживав, про що згадував учений-ракетобудівник Корольов, голодомор у 1932-1933 роках тощо), О.Довженко назвав її «диким полем Європи» (1945р.). «На Вкраїні вищі школи давно вже переведено на руську мову, що таким чином українська середня школа мусить також зникнути як непотрібна, безперспективна...» Останній запис його восени 1956 р.: «...На сороковому році будівництва соціалізму в столиці сорокамільйонної УРСР (повністю) викладання наук так же, як і в інших вузах УРСР, повністю проводиться руською мовою — Такого нема ніде в світі, — занотував за півмісяця до смерті 7.11.1956 автор.

У такому стані повної руїни всього українського, пустелі на царині національної пам'яті, свідомості й самосвідомості український етнос увійшов у добу незалежності України (в 1991 р.) (В. Степанков, 2010).

Опитування українських 11-класників, організовані 2008 р. під егідою Ради Європи, засвідчили, що більшість із них «себе ідентифікує передусім мешканцями міста і села чи району. В цьому аспекті ситуація майже повторює початок ХХ ст., коли на запитання до українського селянина чи простої людини «Хто ви?» одержували відповідь: «тутешній», «місцевий», «селянин», «хохол» тощо». Таким чином майже

через 20 років після здобуття незалежності національна самосвідомість і ідентичність юнаків і дівчат досягла лише початку ХХ ст.!

З зазначеного випливає особливо гостра актуальність побудова власної історичної освіти та розв'язання нею завдань становлення й розвитку національної ідентичності, пам'яті, свідомості, формування патріотизму тощо.

Але не всісучасні історики-науковці поспішають критично осмислити минуле України, і спрямувати її в русло патріотичного виховання: зокрема, «у статтях, виступах та інтерв'ю представникам преси історик Н. Яковенко з колегами (2007) виділила наступні складові «нової» концепції для шкільної історичної освіти: непізнаванність історії («історик не дано пізнати світ таким, яким він був насправді», «історик ніколи не дано пізнати об'єктивно те, що він вивчає», «можливість пізнати «всю правду» про минуле практично дорівнює нулю...»); заперечення вірогідності історичних знань та наявності в історії певних закономірностей («розвиток суспільства не підлягає жодним об'єктивним законам...», «закони суспільного розвитку», як і категорія «прогресу» — це не більше, ніж міф історичної науки ХІХ ст.»); відкидання наукового характеру шкільного курсу історії, а відтак функція підручника — «надати «від імені науки» певний набір знань, потрібних молодій людині для референтного ототожнення себе з країною, в якій вона живе, та зі спільнотою, до якої вона належить». Рекомендації фахівців ЄС з написання «європідручників» з історії були сприйняті цими вченими такими, що не мають національного обличчя.

Така полеміка українських науковців-істориків в пресі та на телебаченні демонструє і пояснює нам той факт, чому надзвичайно повільно відбувається в державі Україна рух до самосвідомості, самоідентичності в українській спільноті від часів Т.Г.Шевченка і О.Довженка. І тому невідомо, коли буде написана неспальшована

історія тієї Русі, яка бере початок на Київських пагорбах (а не тієї, яку писали нам професори Царської Росії, а потім – Радянського Союзу).

Для державних університетів в Україні в 2006 р. було випущено посібник «Методика навчання історії в школі» (автори О.І. Пометун, Г.О. Фрейман) [22, с. 328].

Для спеціальної школи спочатку Г.М. Плешканівська з колективом авторів (1996), а потім і Ю.М.Косенко (2014) розробили програму України для спеціальних шкіл, крім того зазначені вчені є авторами підручників для учнів з порушенням розумового розвитку [29; 30; 31].

Такий тернистий шлях пройшла історія України і методика її викладання. Цей шлях сьогодні продовжують молоді вчені і практики.

1.3. Історичні уявлення як важлива складова структури історичних знань

Історичні знання в системі формування світогляду учнів відіграють винятково важливу роль. Вони концентрують у собі соціальний досвід людства і необхідні для правильного розуміння складних і суперечливих подій сучасності. У процесі навчання історичні знання допомагають створити уявлення про історичну реальність, наукову картину розвитку людського суспільства, служать орієнтовною основою в процесі оволодіння історичними знаннями і пізнанням сучасного суспільства, дозволяють ефективно впливати на формування особистості людини, її відчуттів і свідомості.

До структури історичних знань входять історичні уявлення, історичні поняття, знання про методологію історичного пізнання. Для нашого дослідження важливо більш детально зупинитися саме на історичних уявленнях.

Історичні уявлення – це відображення в свідомості учнів зовнішніх, найбільш виразних особливостей історичних фактів, подій,

особистостей і локалізація їх у часі і просторі. Історичні уявлення завжди суб'єктивні. Це пояснюється особливостями сприйняття історичної реальності. Більшість історичних знань знаходиться на рівні уявлень. Ці знання є найбільш поширеними, оскільки вони базуються на образі. У системі формування історичних знань уявлення виконують дуже важливу роль, так як вони є як би опорними сигналами, які дозволяють відновити історичний факт, дати його характеристику.

Пізнання історії починається зі створення певних образів про історичні факти, події, явища. Це закономірно. Тому формування у школярів історичних знань в образній і образно-емоційній формі має займати важливе місце на уроках історії. Що ж таке образ? Образ - це подання про історичний факт, або уявна картина історичних подій. Оскільки безпосередньо спостерігати за історичним процесом неможливо, вчитель повинен створити у свідомості дітей уявну картину, яка б максимально наближалася до того історичного факту, який вивчається. Значною мірою допомагають вирішувати цю задачу додаткові відомості з наукової, науково-популярної, художньої літератури, які роблять зміст історичного матеріалу більш яскравим і незабутнім.

К. О. Баханов, О. І. Пометун, Г. О. Фрейман, виділяють три види історичних уявлень:

- а) уявлення про факти минулого (матеріальне, соціально-політичне, історико-культурне життя людей тощо);
- б) уявлення про історичний час (тривалість і послідовність історичних подій і явищ);
- в) уявлення про історичний простір (прив'язка подій до конкретного місця дії) [1; 3; 43].

О. О. Вагін зазначав, що історичні уявлення служать основою формування історичних понять. Чим ширше коло і багатше зміст образів і картин минулого, тим змістовнішою і гнучкішою буде система понять.

Історичні уявлення про минуле самі володіють великою пізнавальною цінністю, тому пізнання історичного минулого через образ – це інший, але дуже важливий шлях пізнання, як і пізнання через поняття. Науковець підкреслював, що картини минулого викликають переживання, співчуття, ненависть, захоплення учнів; героїчні образи впливають на формування їх ідеалів, поведінку. У цьому полягає виховне значення історичних уявлень [4].

На думку Я. І. Грицака, С. А. Єжової, І. М. Лебедева, А. В. Дружкова, завдання створення в учнів конкретних історичних уявлень набуває особливу складність у зв'язку зі специфікою предмета вивчення. Події історичного минулого не можуть бути піднесені учням як предмет безпосереднього чуттєвого сприйняття: вони неповторні і невідтворювані. Історичний матеріал подається учителем в опосередкованій формі (в усному викладі вчителя, у тексті підручника, у засобах наочності). Інша складність створення історичних уявлень учнів пов'язана з різноманітністю історичних образів, укладених у змісті шкільного курсу історії. Багато фактів історичного минулого далекі від уявлень і життєвого досвіду учнів. Завдання вчителя полягає у тому, щоб наблизити історичний факт до свідомості учнів силою живого слова, за допомогою різних прийомів конкретизації, різних видів наочності. При вивченні чергової теми шкільного курсу історії вчитель повинен допомогти систематизувати уявлення учнів, впорядкувати їх хронологічно, віднести до певних історичних подій. За допомогою бесіди і уважного ставлення до відповідей учнів необхідно виправляти невірні уявлення, залучаючи до цього самих учнів. Правильні ж історичні уявлення учнів вчитель може використовувати в якості опори при викладі нового матеріалу [43, с. 32].

За даними В. А. Смоля та Ж. І. Намазбаєвої, вчитель повинен прагнути створювати образи, адекватні епосі, щоб запобігти такій особливості, як модернізація історії. З цією метою необхідно

використовувати різноманітний наочний матеріал у поєднанні з усним викладом або читанням тексту:

а) ілюстрації підручника створюють уявлення про знаряддя праці, заняття, зовнішній вигляд людей, їх житло, битви, пам'ятки культури тощо;

б) аплікації допомагають розкрити складні факти і явища (наприклад, повинності селян, розпад Київської Русі);

в) навчальні картини дають можливість яскравого показу історичних сюжетів (наприклад, штурмдавньоруського міста монголо-татарами тощо);

г) технічні засоби навчання (ТЗН) дають можливість показати історичну подію в динаміці;

д) живе слово вчителя – яскрава емоційна розповідь або картинний опис, краще з опорою на наочність (створюються образні уявлення про минуле – «внутрішня наочність»);

е) цифровий матеріал дає кількісні показники, які можуть скластися в певний образ, але повинно бути співвіднесення з кількісними показниками, вже відомими учням (наприклад, висота єгипетської піраміди Хеопса порівняно з висотою дев'ятиповерхового будинку);

є) додаткова література допомагає розширювати і збагачувати коло історичних уявлень;

ж) екскурсії – основне джерело пізнання (пам'ятки історії та культури, що допомагають формувати і уточнювати історичні уявлення);

з) позакласна робота доповнює навчальну діяльність на уроках історії (її різноманітні засоби, методи, форми також збагачують історичні уявлення учнів, доповнюючи їх краєзнавчими відомостями) [41, с. 13].

І. Б. Гирич, О. Я. Савченко та В. А. Сластенін змогли довести, що для формування правильних і повних уявлень, недостатньо

демонструвати зображення, супроводжуючи їх словесним поясненням. Необхідно використовувати прийоми, які закріплюють і уточнюють ці уявлення. На переконання науковців, до таких прийомів відносяться словесний опис, малювання або графічне відтворення об'єкту. Дослідники наголошували на важливості створення образів, які б відповідали історичній епосі. За даними І. Б. Гирич і О. Я. Савченко, якщо учні засвоюють навчальний матеріал, не спираючись на конкретні уявлення, образи, то це веде до вербалізму в навчанні. При вербальному навчанні історичні факти повідомляються сухо, без розкриття їх значення і впливу на долі людей, не зачіпають учнів за живе. До прийомів створення історичних уявлень відноситься опис змісту історичної картини, аналіз подій або фактів, сюжетна розповідь, практичні дії учнів (малювання, робота з пластиліном, виготовлення макетів). Недостатня робота з формування образних уявлень призводить до модернізації історії учнями [11; 34].

На переконання більшості вітчизняних та закордонних методистів (Л. М. Боголюбов, О. О. Вагін, М. М. Вахтомін, В. С. Власов, Е. Е. В'яземський, П. К. Гора, А. А. Грицанов, Ю. А. Стрелова та інші) історичні уявлення – основа історичних понять: чим ширше коло і багатше зміст образів, картин минулого, тим змістовніше система понять.

Аналіз наукових робіт дозволяє зробити висновки, що для ефективного формування історичних уявлень у школярів, дослідники пропонували такі методи і прийоми:

а) відібрати кілька опорних історичних уявлень, які яскраво відображають явище чи подію минулого;

б) при створенні історичних уявлень враховувати вікові особливості учнів;

в) під час формування історичних уявлень необхідно широко використовувати наочні методи навчання;

г) при створенні історичних уявлень потрібно використовувати живу, яскраву, емоційну мову вчителя.

Таким чином, важливою складовою історичних знань є історичні уявлення. Під історичними уявленнями науковці розуміють відображення в свідомості учнів зовнішніх, найбільш виразних, яскравих особливостей історичних фактів, подій, специфіки та локалізація їх у часі і просторі.

Історичні уявлення диференціюють на уявлення про факти минулого, на уявлення про історичний час і на уявлення про історичний простір.

Формування історичних уявлень мають свої особливості, але дослідниками виділяються й загальні вимоги. Найбільш важливими є використання ілюстрацій підручника, апікацій, навчальних картин, технічних засобів навчання, живого слова вчителя, цифрового матеріалу, додаткової літератури, екскурсій тощо.

Отже, перший розділ дослідження присвячений вивченню теоретико-методичного аспекту формування історико-часових уявлень у школярів з порушенням інтелектуального розвитку. З цією метою було проаналізовано психолого-педагогічну, дефектологічну та історичну літературу, яка дала змогу розглянути такі питання:

1. Окреслені мета і завдання, що поставлені перед вчителями-дефектологами, які викладають історії України спеціальній школі.

2. Розглянуто в історичному аспекті шлях, який пройшла методика викладання історії України під час перебування України в складі Радянського Союзу.

3. Проаналізована роль уявлень в формуванні історичних понять в учнів з порушення інтелектуального розвитку, наведена їх класифікація. Ефективному формуванню історико-хронологічних уявлень в учнів сприятиме систематичне використання на уроках історії словесних, наочних та практичних методів навчання. Найбільш продуктивними з

них, науковці вважають живе слово вчителя, наочно-дидактичні посібники «стрічка часу», «лінія часу», «хронологічний календар» тощо.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ІСТОРИЧНИХ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

2.1. Обґрунтування критеріїв оцінювання історичних знань та вмінь в учнів спеціальної школи

На основі теоретичного аналізу опрацьованої науково-методичної, психолого-педагогічної літератури для визначення рівня сформованості історико-часових уявлень у школярів спеціальної школи нами було проведено констатувальне дослідження. Метою констатувального етапу педагогічного експерименту було розроблення критеріїв сформованості історичних знань та вмінь в означеної категорії школярів, а саме:

1) визначення критеріїв, які б давали можливість зробити об'єктивну оцінку рівня засвоєння історико-часових уявлень школярами з порушенням інтелекту;

2) розроблення кількісних показників для визначення рівня сформованості історико-хронологічних уявлень

3) опрацювання результатів рівня володіння історико-часовими уявленнями дітьми з порушенням інтелекту.

Одним із основних питань даного розділу є висвітлення критеріїв оцінювання сформованості історико-часових уявлень у школярів. Досліджуючи проблему критеріїв, ми вважаємо, що найбільш адекватними показниками змістового компоненту при визначенні рівня засвоєння історико-часових уявлень є повнота, правильність та усвідомленість.

Під повнотою ми розуміємо відтворення обсягу історико-часового уявлення, визначеного навчальною програмою; відтворення всіх

характеристик, ознак об'єкта вивчення (від фрагментарного до відтворення у повному обсязі) [15, с. 35].

Усвідомлення розглядається нами як розуміння, мислительний процес, спрямований на виявлення в історико-часових уявленнях загальних, істотних властивостей та зв'язків і здобуття знань про нього [19; 43].

Щодо правильності, то даний критерій оцінюватиме відповідність відтворюваного змісту історико-часового уявлення, закладеного в навчальну програму (від не завжди точного до правильного відтворення) [17; 43].

Важливим показником у діагностиці сформованості історико-хронологічних уявлень у розумово відсталих учнів є операційно-організаційний компонент, а саме рівень самостійності опрацювання навчального матеріалу.

Самостійність виконання завдання передбачає контроль учителем учня, під час застосування історико-часових уявлень при виконанні навчальних завдань та допомогу йому на практичному (спільне виконання дії з учителем), вербальному (пояснення, підказка, вказівка), загальному (стимулювання, підтримка, схвалення, активізація уваги) рівнях та допомогу в окремих випадках.

Важливим і узагальнювальним критерієм в оцінюванні знань і вмінь розумово відсталих школярів є їх міцність, адже лише ті історико-хронологічні уявлення і пов'язані з ними вміння, які дитина може відтворити у необхідний момент у різних життєвих ситуаціях, свідчитимуть про не механічне заучування матеріалу, а свідоме й ґрунтовне їх засвоєння, глибоке розуміння істотних ознак і сторін предметів та явищ, зв'язків і відношень між ними і в середині них. Для перевірки сформованості історико-часових уявлень в учнів за даним критерієм ми плануємо провести декілька зрізів знань, які б об'єктивно

визначили рівень володіння дітьми історико-хронологічними уявленнями.

Розробляючи критерії та їх показники, ми усвідомлюємо, що виділили тільки деякі з можливих, акцентуючи увагу на найбільш вагомих.

Для чіткого усвідомлення педагогом рівня сформованості історико-часових уявлень у дітей ми співставили якісні характеристики компонентів діяльності школярів з їх кількісними показниками (балами). Кожному рівню відповідає певний вид розумової діяльності. На I рівні провідним є пасивно-репродуктивна діяльність, для якої достатні сприймання, розрізнення та усвідомлення окремих історико-часових уявлень. II рівень – репродуктивний, якому притаманні відтворення засвоєних історико-часових уявлень і застосування їх у різних видах практичних робіт за зразком. III рівень характеризується репродуктивно-продуктивним типом діяльності, показовим для якого є застосування засвоєних історико-хронологічних уявлень у змінених навчальних ситуаціях, перенесення способів виконання на аналогічні завдання. IV рівень передбачає під час виконання завдань задіювання продуктивного типу розумової діяльності, що характеризується самостійним перетворенням способів виконання навчальних завдань і перенесенням їх на виконання інших видів діяльності.

Кожному рівню відповідала певна кількість балів:

I рівень (низький) – нараховується від 1 до 3 балів;

II рівень (середній) - нараховується від 4 до 6 балів;

III рівень (достатній) – нараховується від 7 до 9 балів;

IV рівень (високий) – нараховується від 10 до 12 балів.

Прагнучи досягнути чіткості у визначенні кожного рівня, нами розроблено їх якісні характеристики. Для критерію «Повнота засвоєння історико-часових уявлень» було складено такі характеристики. Найменші показники (1-3 бали) виставлятимуться за відповідь, у якій

частково, нелогічно, фрагментарно відтворюватиметься зміст деяких історико-часових уявлень.

Кількість балів від 4 до 6 за відповідь свідчатиме про те, що розумово відсталий учень відтворив менше половини обсягу і історико-хронологічних уявлень.

Якщо нараховуватиметься від 7 до 9 балів, то це підкреслюватиме достатній рівень сформованості історико-часових уявлень у школяра та його здатність відтворювати більшу частину їх обсягу.

Найбільша кількість балів, від 10 до 12, нараховуватиметься за відповіді, у яких буде відтворено повний обсяг історико-часових уявлень.

Одним із провідних критеріїв при визначенні рівня сформованості історико-часових уявлень є їх усвідомленість. У випадку, коли у відповідях учень демонструватиме часткове засвоєння цих знань, фрагментарне розуміння істотних ознак і зв'язків історико-часових уявлень, виставлятиметься 1-3 бали.

Кількість балів від 4 до 6 ставитиметься за відповідь, у якій школяр показуватиме усвідомлення менше половини історико-часових уявлень з поясненням лише деяких з них та виділенням окремих взаємозв'язків між подіями та явищами минулого.

За умови розуміння дитиною суті навчально-хронологічного матеріалу, більшості історико-часових уявлень, здатності виділення їх основних рис та часткового пояснення, усвідомлення більшості логічних зв'язків, відповідь оцінюватиметься у 7-9 балів.

Якщо учень розумітиме навчальний матеріал і у відповіді правильно пояснюватиме історико-часові уявлення, визначатиме їх головні ознаки, властивості, об'єкти, виділятиме причинно-наслідкові зв'язки, то дана робота оцінюватиметься у 10-12 балів.

Важливе місце у визначенні рівня сформованості історико-хронологічних уявлень у розумово відсталих дітей, на нашу думку,

посідає критерій «Правильність уживання історико-часових уявлень». Даний показник включає у себе наявність не завжди точних відповідей, в основному правильних та правильних відповідей. Не завжди точні відповіді оцінюватимуться найнижчими балами відповідно до рівнів (низький – 1 бал, середній – 4 бали, достатній – 7 балів, високий – 10 балів); в основному правильні відповіді отримуватимуть – 2 бали (низький рівень), 5 балів (середній рівень), 8 балів (достатній рівень), 11 балів (високий рівень); правильне виконання завдань оцінюватиметься у максимальну кількість балів (3, 6, 9, 12) відповідно до рівня виконання. Залежно від допомоги вчителя визначатиметься рівень учнівської роботи.

Як бачимо, критерій змістового компоненту «Правильність уживання поняття» тісно переплітається з критерієм операційно-організаційного компоненту – «Самостійність виконання завдання», доповнюючи одне одного і сприяючи об'єктивному визначенню рівнів.

Щодо критерію «Самостійність виконання завдання», то даний показник складається з декількох рівневих компонентів: постійний контроль учителя, його значна (практична) допомога учню при написанні відповіді (нараховуватиметься від 1 до 3 балів), постійний контроль педагога, його вербальна допомога за ситуацією (нараховуватиметься від 4 до 6 балів), контроль учителя та загальна допомога в окремих випадках (нараховуватиметься від 7 до 9 балів), самостійне виконання учнем завдань та допомога вчителя в окремих випадках (нараховуватиметься 10-12 балів).

Необхідно зазначити, що кожне завдання спочатку оцінюватиметься нами за вказаними критеріями змістового і операційно-організаційного компонентів і матиме декілька (чотири) оцінок.

Оцінивши учнівську роботу за вказаними критеріями, ми визначимо рівень засвоєння історико-часових уявлень у окремого учня та його вміння застосовувати їх у практичній діяльності.

Плануючи проведення аналізу учнівських робіт, ми вважаємо важливим опрацювання результатів експериментальних даних у відсотках.

Таким чином, критеріями об'єктивного діагностування сформованості історико-часових уявлень в учнів було обрано повноту і правильність вживання історико-часових уявлень, свідоме використання набутих знань, самостійність у застосуванні історико-часових уявлень та міцність сформованих уявлень.

2.2. Методика проведення дослідження

На констатувальному етапі дослідження важливим завданням є діагностування у розумово відсталих дітей рівня сформованості історико-хронологічних уявлень та визначення експериментальних і контрольних класів.

В експерименті взяли участь 8 школярів 7 класу Херсонської спеціальної загальноосвітньої школи №1 Херсонської міської ради. Серед дітей, які прийняли участь у педагогічному експерименті психіатричний діагноз F-70 (легка розумова відсталість) та діагноз F-71 (помірна розумова відсталість).

Додаткова інформація про клас отримувалася у бесідах з класними керівником, вчителем історії, шляхом вивчення шкільної документації: журналів, листів здоров'я, особових справ.

Для визначення рівня сформованості історико-часових знань, уміндітям пропонувалися завдання на визначення співвідношення певного історичного факту з певним часом, на тривалість і послідовність історичних подій і явищ, на визначення віддаленості однієї події від іншої та від сучасності, на визначення поступального характеру розвитку суспільства, на встановлення хронологічної послідовності 2-3 загальновідомих історичних подій (раніше-пізніше), зміну порядків

(суспільно-економічних формацій) та епох, визначення століття за датою у якому відбулася історична подія.

У результаті аналізу навчальної програми, оповідань підручника з історії України за 7 клас та змісту опрацьованих дітьми тем у I півріччі, нами були розроблені такі діагностичні завдання [15, с. 38-40].

1. Завдання на визначення співвідношення певного історичного факту з певним часом.

1.1. Князь Олег заволодів Києвом у:

- а) 870 рік;
- б) 882 рік;
- в) 890 рік;
- г) 912 рік.

1.2. У якому році відбувся перший похід князя Ігоря на Константинополь:

- а) 911 рік;
- б) 921 рік;
- в) 931 рік;
- г) 941 рік.

2. Завдання на визначення тривалості історичної події.

2.1. Князь Ігор князував із 912 року по 945 рік. Визначте скільки років тривало князювання цього правителя.

2.2. Князь Святослав загинув у 972 році. Потім тривала міжусобна війна між його синами за Київський престол. У 978 році Київським князем став Володимир Великий. Порахуйте скільки років тривала міжусобна боротьба.

3. Завдання на визначення послідовності історичних подій і явищ.

3.1. Запишіть яка історична подія відбулася спочатку, а яка потім:

- а) заснування Києва;
- б) князювання Аскальда і Діра.

3.2. Зазначте який історичний факт відбувся першим, який другим, а який третім:

- а) князювання Ігоря;
- б) князювання Святослава;
- в) князювання Ольги.

4. Завдання на визначення віддаленості однієї події від іншої.

4.1. Визначте скільки років минуло з часу заснування Київської Русі (882 рік) до початку правління княгині Ольги (945 рік).

4.2. Вирахуйте скільки років відбулося між походом князя Олега на Константинополь та першим походом князя Ігоря на Візантію.

5. Завдання на визначення віддаленості історичної події від сучасності.

5.1. Визначте скільки років минуло з часу хрещення Русі (988 рік) до наших днів.

5.2. Вирахуйте скільки років пройшло від створення Київської Русі (882 рік) до проголошення незалежності Україною у 1991 році.

6. Завдання на визначення зміни порядків (суспільно-економічних формацій) та епох.

6.1. Вкажіть з яких племен було утворено князем Олегом першу східнослов'янську державу.

- а) поляни;
- б) кривичі;
- в) в'ятичі;
- г) сіверяни;
- д) деревляни.

6.2. Виберіть які східнослов'янські племена були приєднані князем Ігорем до Київської держави.

- а) печеніги;
- б) в'ятичі;
- в) ятвяги;

г) черемиси;

д) касоги.

7. Завдання на визначення століття за датою у якій відбулася історична подія.

7.1. Визначте у якому столітті відбулося хрещення Русі:

а) IX століття;

б) X століття;

в) XI століття;

г) XII століття.

7.2. За запропонованими датами визначте століття і їх частини:

а) 988 рік;

б) 1037 рік;

в) 1240 рік;

г) 2016 рік.

8. Зачитується опис одного з князів чи історичних пам'яток минулого, наведеного в підручнику чи в додатковій художній літературі.

Щодо методики проведення констатувального експерименту, то діагностика рівня сформованості історичних уявлень, знань, умінь відбувалася у кінці I півріччя, після вивчення дітьми таких тем, як «Східнослов'янські племена» (тема 1), «Виникнення Київської держави» (тема 2), «Розквіт Київської держави в XI столітті» (тема 3). Перед отриманням учнями індивідуальних карток із завданнями учитель детально інструктував дітей, наводив аналогічні приклади, наголошував на тому, що матеріал школярам відомий і вони його вивчали протягом останніх двох місяців [29, с. 34-75].

Розв'язуючи завдання № 1, учням пояснювався сутність завдань, наводились аналогічні приклади на конкретному матеріалі. Зверталася увага дітей на необхідність лише однієї правильної відповіді, яку необхідно підкреслити (обвести).

У завданні № 2 перевірялись уміння учнів використовувати математичні вміння, навички. При необхідності наводились аналогічні приклади. Зверталася увага на те, щоб математичні дії у картці були розписані повністю, а не лише зазначена відповідь.

Під час пояснення правила щодо виконання завдання № 3 зверталася увага на хронологію історичних подій і явищ. Зазначалося, що потрібно у часовій послідовності побудувувати представлені в завданні історичні події. Наводилися приклади.

Пояснювалась сутність завдань № 4-5, нами було пояснено сутність завдань, підкреслювалась необхідність використання математичних знань та вмінь. Наводилися аналогічні приклади. Зверталася увага на тому, щоб математичні дії у картках були розписані повністю.

У завданні № 6 вчитель наголошував на відсутності необхідності виконувати певні математичні дії. Зверталася увага учнів на необхідності побудови історичних подій у часовій послідовності (згідно «історичної стрічки часу»). За необхідності наводилися приклади.

Під час пояснення щодо виконання завдання № 7 зверталася увага на способи визначення століття та його половини за датою. Вчитель пропонував учням, які відчували труднощі у визначенні століть та їх частин наочно-дидактичний посібник «Стрічка часу».

У разі виникнення додаткових ускладнень при виконанні завдань, учням повідомлялося про можливість отримання допомоги від учителя.

Завдання № 8 передбачало оцінку здатності учня за наведеним описом відгадати історичний персонаж чи об'єкт (наприклад, пам'ятник князю Володимирі), які учні вивчили. Наводився приклад опису. Самостійна, аргументована відповідь оцінювалася високим рівнем; учень, який потребував непрямих вказівок, підказок, оцінювався достатнім рівнем; середнім – той учень, який потребував прямих

підказок; низьким – той, який не використав усіх підказок, і не назвав потрібний об'єкт чи суб'єкт.

Щодо часових рамок виконання окремих завдань та їх послідовності розв'язання нами не встановлювалося чітких обмежень, але орієнтували дітей на роботу протягом одного уроку. За необхідності (при втомі обстеженого) пропонувався короткочасний відпочинок.

Учні II відділення (F-71) потребували більш детальних пояснень, неодноразових повторень. Діти, які читали побуквено чи поскладово, а також ті, які не могли усвідомити суті завдання, слухали пояснення педагога і називали відповіді. Семикласники, які не здатні були самостійно написати відповідь, отримували допомогу вчителя.

Отже, під час констатувального етапу вдослідженні прийняли участь 8 учнів з різними пізнавальними можливостями, які навчаються у 7-му класі Херсонської спеціальної загальноосвітньої школи.

Для визначення рівня сформованості історичних уявлень, знань та вмінь школярів було запропоновано ряд діагностичних завдань: на визначення співвідношення певного історичного факту з певним часом, з'ясування тривалості і послідовності історичних подій і явищ, віддаленості однієї події від іншої та від сучасності, встановлення хронологічної послідовності декількох загальновідомих історичних подій (раніше-пізніше), визначення століття за датою певної історичної події.

Отже, вивченню підлягали такі напрямки роботи вчителя історії в спеціальній школі: 1) завдання на знання основних історичних понять, 2) розуміння тривалості історичного процесу, 3) вміння знаходити історико-географічні об'єкти на історичній карті, 4) вміння визначати хронологічну послідовність подій, 5) знаходження причинно-наслідкових зв'язків, 6) виділення суттєвих ознак наведеному історичному понятті, 7) узагальнення вивчених даних та історичних понять, формулювання власної оцінки, ставлення до вивченої історичної події; 8) упізнавання за

описом історичного персонажа або відомого історичного об'єкта [43, с.35].

Оцінка сформованості історичних знань та вмінь проводилась за 4 рівнями: високим, достатнім, середнім і низьким. Високому рівню відповідала повна автономність, аргументованість, усвідомленість відповіді і дій учня; достатньому рівню відповідала відповідь і дії, які потребували непрямих вказівок під час обстеження, нагадувань, актуалізації вивченого матеріалу; середній рівень знань та вмінь означав повну втрату автономності учнем: він потребував прямих підказок, більшого втручання з метою підтримання його відповіді чи дій; низький рівень характеризується повною дезорієнтацією учня в навчальному матеріалі, потребував постійної допомоги.

Основними принципами використання запропонованої методики дослідження було: детальні пояснення дітям сутності завдань, наведення аналогічних прикладів, конкретизація діагностичного матеріалу, використання необхідної наочності, запис математичних дій під час розв'язання завдань, загальна, вербальна та практична допомога.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Результати дослідження показали різний рівень володіння учнями історичними уявленнями, знаннями та вміннями. Аналізуючи діагностичні дані, що характеризують сформованість історичних уявлень, знань, умінь, слід зазначити, що близько 50 % семикласників, виконуючи завдання № 1 (на визначення відповідності певного історичного факту конкретному часу) мали труднощі, зокрема учні погано усвідомлювали сутність завдання, частково його розуміли навіть після додаткових індивідуальних пояснень, обирали із запропонованого переліку відповідей першу-ліпшу літеру чи знайомі дати, робили пропуски тощо. Наприклад, під час виконання завдання 1.1. були

випадки, коли учні вписували дати і слова, яких взагалі не було в переліку запропонованих відповідей. Так, наприклад: князь Олег заволодів Києвом - був дописаний власний варіант «2019 рік» або навпроти кожної дати написані імена київських князів: Олега, Ігоря, Ольги та Святослава.

Усвідомлення навчального матеріалу тісно пов'язане з критерієм правильності виконання. Оцінюючи відповіді учнів за вказаним критерієм, слід зазначити, що діти, не знаючи елементарних теоретичних даних з історії, допустили багато помилок у завданні № 1. Завдання, що стосувалися відповідності певного історичного факту до конкретного хронологічного періоду потребували в учнів уміння співставляти дві історичні події, щовикликало дітей труднощі. Переважна більшість дітей усвідомлювали хід власних дій, але вибір відповідей був у деяких випадках неправильним. Постійно перебували у полі зору вчителя та отримували значну допомогу від нього при виконанні завдання № 1 – 25 % учнів, отримували допомогу за ситуацією у завданні № 1 – 4 особи, що склало 50 %. Лише 25 % школярів практично самостійно розв'язали завдання № 1, отримавши допомогу в окремих випадках, у вигляді додаткових нагадувань.

Близько 25 % дітей з порушенням інтелектуального розвитку відчували труднощі щодо виконання завдання №2- вони не правильно виконали підрахунки тривалості історичної події. Решта дітей правильно виконали діагностичні завдання 2.1 та 2.2, виконавши просту математичну дію на віднімання: у завданні 2.1 – це $945 - 912 = 33$ роки (тривало правління київського князя Ігоря), а у завданні 2.2 – це $978 - 972 = 6$ років (тривала міжусобна боротьба за київський престол між синами князя Святослава).

В завданні №2 пропонувалося не тільки правильно виконати хронологічне завдання на визначення тривалості історичної події, але й свідомо дотримуватися інструкції виконання цього завдання: повний

запис математичної дії та пояснення відповіді, яке було показником свідомого виконання завдання. Якщо дитина записала, що означають числа у результаті виконання математичних дій, то це свідчить про свідоме виконання даного завдання.

75% обстежених школярів правильно виконали обчислення. 66,7% з них зробили пояснення, але не повні, у третини випадків ці пояснення були неправильні. Дещо повніші відповіді були у 2 учнів, що склало 25% обстежених. Наприклад, зазначалося: $945 - 912 = 33$ роки – тривало правління київського князя Ігоря.

Під час виконання завдання № 2 допомога вчителя не знадобилася у більшості випадків чи була мінімальною (75 %) від усього учнівського контингенту.

Аналізуючи вміння семикласників встановлювати хронологічну послідовність деяких історичних подій (завдання № 3), було встановлено, що при виконанні завдання 3.1 частина дітей не виконали завдання. Учні, які не усвідомили завдання, виконували його на власний розсуд або залишали даний тест не розв'язаним. Робіт, в яких у цьому завданні не було жодної відмітки, налічувалося 25 %, у деяких роботах були вписані інші літери, ніж ті, під якими були розташовані відповіді, деякі з учнів підкреслили, обвели або вписали лише одну відповідь; один обстежений взагалі не орієнтувався у завданні і не усвідомив його суті.

Характеризуючи повноту відповідей при виконанні завдання 3.1, зазначимо, що 1 учень лише частково його зробив, виділивши одну історичну подію – заснування Києва чи князювання Аскальда і Діра.

Завдання на встановлення хронологічної послідовності виявилось складним для учнів, зокрема, половина обстежених школярів виконали його неправильно, допускаючи при цьому низку помилок, найпоширеніша з яких полягала у неправильному записі літер, під якими

були позначені конкретні події. Варто зазначити, що 2 дітей виконали завдання правильно, але за допомогою педагога.

Рівень самостійності учнів під час виконання робіт був різним, але слід наголосити, що жодна дитина завдання 3.1 самостійно не виконала. Діти, які мали діагноз F-71, постійно перебували у полі зору педагога, і систематично отримували допомогу.

Розв'язуючи завдання 3.2, 50 % школярів мали значні труднощі у його виконанні, постійно перебували під контролем учителя та отримували допомогу. Частина учнів (25 %) отримувала допомогу від учителя за ситуацією, незначної допомоги зпотребували 2 учня, що складо 25 % загальної кількості учасників обстеження. Дві дитини самостійно і правильно виконала це завдання.

Вивчаючи правильність виконання завдання 3.2 на визначення послідовності історичних подій і явищ, 37,5 % учнів неправильно розташували хронологічну послідовність історичних фактів, зазначивши, що спочатку відбулося князювання Ігоря, а потім правління Ольги та Олега, що свідчить про не сформованість не тільки історико-часових уявлень, а й програмових знань з навчальної теми. У 62,5 % учнівських робіт було правильно відмічено послідовність історичних подій і явищ.

Як видно, у завданні 3.2, кількість неправильних відповідей у дітей була більшою – 37,5 %. Ми пояснюємо це більшою складністю цього завдання, адже від дітей вимагалось у хронологічній послідовності розташувати три історичні події. Кількість правильних відповідей становила 50 %.

Досліджуючи діагностичне завдання на визначення віддаленості однієї історичної події від іншої потрібно зазначити, що у завданні № 4, більшість школярів (75 %) правильно виконали математичні обчислення, визначивши скільки років минуло з часу заснування Київської Русі до початку правління княгині Ольги, зробивши на картках записи: 945 –

882 = 63 роки. У завданні 4.2, 75 % семикласників правильно визначили хронологічну відстань між такими важливими воєнно-історичними подіями початкового етапу державотворення Русі, як похід князя Олега на Константинополь та перший похід князя Ігоря на Візантію.

В завданні № 4 пропонувалося не тільки правильно виконати хронологічне завдання на визначення віддаленості однієї історичної події від іншої, але й свідомо дотримуватися інструкції виконання цього завдання: повний запис математичної дії та пояснення відповіді. Саме учнівське письмове пояснення було показником свідомого виконання завдання. Якщо дитина записала, що означають числа у результаті виконання математичних дій, то це свідчило про свідоме виконання завдання № 4. 75 % дітей зробили пояснення, але не повні, а у 25 % випадків, ці пояснення були неправильні. Більш повні відповіді були у 2 учнів. І тільки два семикласника (25 %) у завданнях 4.1 та 4.2 повністю пояснили результат виконаного завдання.

Під час виконання завдання № 4 допомога вчителя не знадобилася у більшості випадків чи була мінімальною (25 %).

Схожі помилки були допущені школярами при виконанні наступного завдання. Наприклад, розв'язуючи завдання № 5, 25 % дітей, не усвідомлювали сутності історичних уявлень, понять, вираховували одразу декілька варіантів відповіді на завдання 5.1 та 5.2, у 25 % робіт не було жодної позначки, а в одній роботі завдання (5.1 та 5.2) написані цифри не відповідають умовам хронологічних завдань та варіантам відповідей.

У завданні № 5, 37,5 % обстежених учнів неправильно виконали завдання, пропонуючи власні відповіді та пояснення до них.

Під час виконання завдання № 5, у якому учням пропонувалося визначити віддаленість історичної події до сучасності, 50 % учнів додатково консультувалися з правил виконання завдання. 25 % школярів

отримали незначну допомогу від учителя, решта дітей виконала завдання самостійно.

Аналізуючи діагностичні дані рівня сформованості історичних уявлень, знань, умінь, слід зазначити, що 25 % дітей, виконуючи завдання № 6 (на визначення зміни порядків (суспільно-економічних формацій та епох) не усвідомлювали сутність завдання, частково його розуміли навіть після додаткових індивідуальних пояснень, обирали із запропонованого переліку відповідей першу літеру або знайомі назви східнослов'янських племен, робили пропуски, писали власні варіанти відповідей тощо. Такі дії школярів свідчать про фрагментарне розуміння ними істотних зв'язків та ознак історичних подій, що негативно вплинуло на формування в них відповідних історичних хронологічних уявлень. Зокрема у завданні 6.1 – 25 % дітей обвели всі варіанти відповідей, взагалі не поставили ніяких відміток, у 1 роботі обведена лише одна відповідь. 25 % учнів вважали правильними і підкреслили варіанти б, в, г (завдання 6.1), де зазначалося, що кривичі, в'ятичі і сіверяни були засновниками Київської Русі. У завданні 6.2 кількість помилкових відповідей була більшою (37,5 %), що на нашу думку свідчить про часткове усвідомлення дітьми історико-часових уявлень.

В завданні 6.1 з п'яти запропонованих відповідей, де лише тільки три правильні, діти у 25 % робіт неправильно зазначили, що князь Олег першими приєднав до Київської держави кривичів, в'ятичів і сіверян (правильна відповідь: поляни, сіверяни, древляни).

За умовою завдання 6.2, дітям потрібно було виокремити плем'я, яке було приєднане до Русі князем Ігорем. У цьому завданні 25 % обстежених учнів обрали відповідь: печеніги, черемиси, ятвяги, що є помилковим.

Під час виконання завдання № 6, констатуємо, що 25 % школярів потребували постійної допомоги, 50 % учнів перебували під меншим контролем педагога, але їм надавалася вербальна допомога відповідно

до етапу виконання завдання, залежно від тих труднощів, які у них виникали, 25 % дітей виконували завдання переважно самостійно, отримуючи загальну допомогу.

Досліджуючи діагностичне завдання № 7 (на визначення століття за датою у якій відбулася історична подія), варто зазначити, що значна частина обстежених школярів правильно виконали завдання. 50 % дітей за вербальної підказки педагога (вчитель нагадав учням, що хрещення Русі відбулося у 988 році) правильно визначили століття у якому відбулася ця подія. Нами не бралися до уваги записи століть арабськими цифрами, адже діагностування відбувалося у 7 класі, учні якого лише один семестр вивчають історію України. Варто відмітити, що 25% обстежених дітей правильно визначили і правильно зробили запис римською номерацією.

Щодо завдання 6.2 слід констатувати значну кількість помилок в учнівських роботах. 67,5 % дітей виконали завдання частково правильно, допустивши з п'яти завдань, одну і більше помилок. 25 % школярів виконали завдання 6.2 неправильно і тільки 25 % семикласників зробили правильні розрахунки і записи.

Під час виконання завдання № 7 пропонувалося не тільки правильно виконати хронологічне завдання на визначення століття за датою у якій відбулася історична подія, але й свідомо дотримуватися інструкції виконання цього завдання: повний запис століття (римськими цифрами). Переважна більшість школярів - 50 % зробили не повні пояснення, а саме – було зазначено цифрою століття, але не було вказано слово «століття». Лише 25 % учнівських робіт мали повний запис і правильне оформлення завдань 7.1 та 7.2.

Під час виконання завдання 7.1 допомоги вчителя на вербальному рівні потребували 50 % дітей, а у завданні 7.2 ця допомога зростає до 67,5%.

Отже, аналіз робіт засвідчив часткове оволодіння семикласниками найважливішими історичними уявленнями, знаннями та вміннями. У 7 класі на низькому рівні було виконано 50 % робіт, на середньому – 25 %, на достатньому – 25 %, на високому – жодної роботи, що представлено на таблицях 2.1- 2.6.

Таблиця 2.1

Розподіл учнів за сформованістю історичних знань в учнів 7-го класу при вивченні першої теми з історії України (у %)

Учні 7 класу	Рівень сформованості знань			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
1.Павло К.	+			
2. Руслана Б.		+		
3. Світлана К.	+			
4. Микита Л.		+		
5. Станіслав Л.		+		
6. Ірина М.	+			
7. Андрій С.			+	
8. Максим Ч.	+			
Узагальнений результат	50	37,5	12,5	0

Таблиця 2.2

Розподіл учнів за сформованістю історичних вмінь в учнів 7-го класу при вивченні першої теми з історії України (у %)

Учні 7 класу	Рівень сформованості вмінь			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
1.Павло К.	+			
2. Руслана Б.		+		
3. Світлана К.	+			
4. Микита Л.	+			
5. Станіслав Л.		+		
6. Ірина М.	+			
7. Андрій С.		+		
8. Максим Ч.	+			
Узагальнений результат	62,5	37,5	0	0

Таблиця 2.3

Розподіл учнів за сформованістю історичних знань в учнів 7-го класу після вивчення другої теми з історії України (у %)

Учні 7 класу	Рівень сформованості знань			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
1. Павло К.	+			
2. Руслана Б.		+		
3. Світлана К.	+			
4. Микита Л.	+			
5. Станіслав Л.		+		
6. Ірина М.	+			
7. Андрій С.			+	
8. Максим Ч.		+		
Узагальнений результат	50	37,5	12,5	0

Таблиця 2.4

Розподіл учнів за сформованістю історичних вмінь в учнів 7-го класу після вивчення другої теми з історії України (у %)

Учні 7 класу	Рівень сформованості вмінь			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
1. Павло К.	+			
2. Руслана Б.		+		
3. Світлана К.	+			
4. Микита Л.	+			
5. Станіслав Л.			+	
6. Ірина М.	+			
7. Андрій С.			+	
8. Максим Ч.		+		
Узагальнений результат	50	25	25	0

Таблиця 2.5

Розподіл учнів за сформованістю історичних знань в учнів 7-го класу після вивчення другої теми з історії України (у %)

Учні 7 класу	Рівень сформованості знань			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
1. Павло К.	+			
2. Руслана Б.		+		
3. Світлана К.	+			
4. Микита Л.	+			
5. Станіслав Л.			+	
6. Ірина М.	+			
7. Андрій С.			+	
8. Максим Ч.		+		
Узагальнений результат	50	25	25	0

Таблиця 2.6

Розподіл учнів за сформованістю історичних вмінь в учнів 7-го класу після вивчення другої теми з історії України (у %)

Учні 7 класу	Рівень сформованості вмінь			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
1. Павло К.	+			
2. Руслана Б.		+		
3. Світлана К.		+		
4. Микита Л.	+			
5. Станіслав Л.			+	
6. Ірина М.	+			
7. Андрій С.			+	
8. Максим Ч.		+		
Узагальнений результат	37,5	37,5	25	0

Питання, пов'язані з теоретичними знаннями виявилися найскладнішими (а це перше, п'яте, шосте і сьоме завдання).

На таблицях 2.7 і 2.8 представлено узагальнені результати успішності кожного учня за рівнем сформованості історичних знань та вмінь згідно трьох вивчених учнями тем з історії України, а графічно – на рисунках 2.1 і 2.2.

Таблиця 2.7

Розподіл учнів за сформованістю історичних знань в учнів 7-го класу після вивчення трьох тем з історії України

Учні 7 класу	Рівень сформованості знань			
	перша тема	друга тема	третя тема	загальний результат
1. Павло К.	низький	низький	низький	низький
2. Руслана Б.	середній	середній	середній	середній
3. Світлана К.	низький	низький	низький	низький
4. Микита Л.	низький	низький	середній	низький
5. Станіслав Л.	достатній	достатній	достатній	достатній
6. Ірина М.	низький	низький	низький	низький
7. Андрій С.	достатній	достатній	достатній	достатній
8. Максим Ч.	середній	середній	низький	середній

Таблиця 2.8

Розподіл учнів за сформованістю історичних вмінь в учнів 7-го класу після вивчення трьох тем з історії України

Учні 7 класу	Рівень сформованості вмінь			
	перша тема	друга тема	третя тема	загальний результат
1. Павло К.	низький	низький	низький	низький
2. Руслана Б.	середній	середній	середній	середній
3. Світлана К.	низький	низький	низький	низький
4. Микита Л.	низький	низький	низький	низький
5. Станіслав Л.	середній	достатній	достатній	достатній
6. Ірина М.	низький	низький	низький	низький
7. Андрій С.	середній	достатній	достатній	достатній
8. Максим Ч.	низький	середній	низький	середній

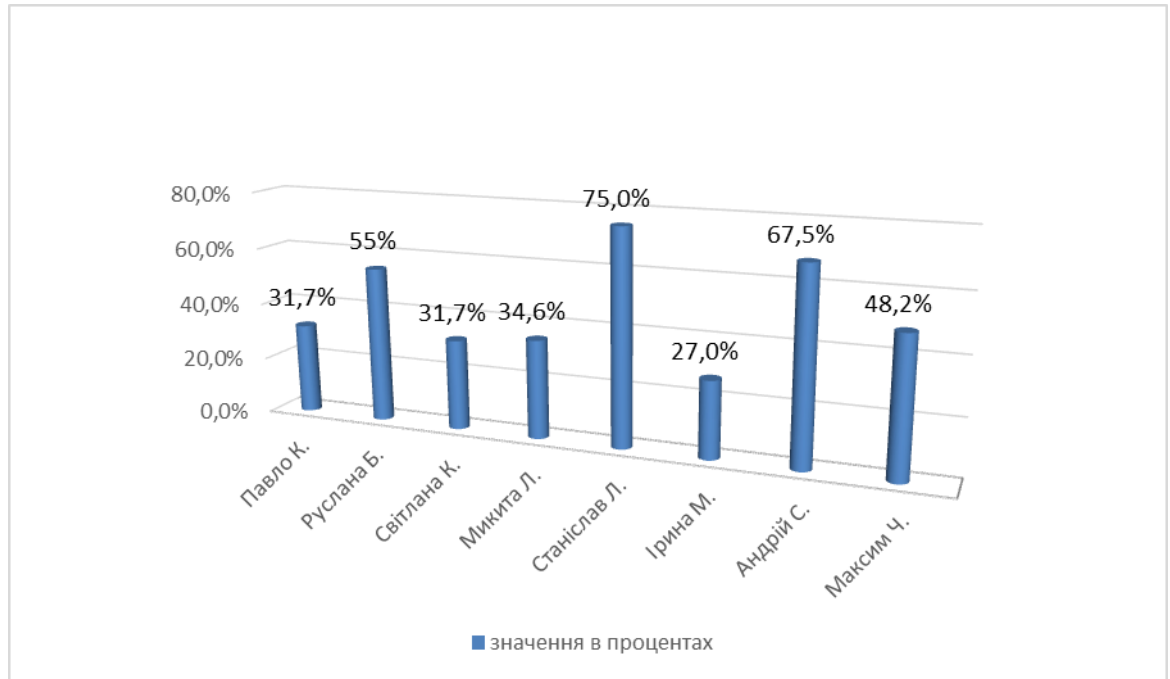

Рис. 3.1. Результати сформованості історичних вмінь в учнів 7 класу спеціальної школи (на рівні середній, достатній і високий)

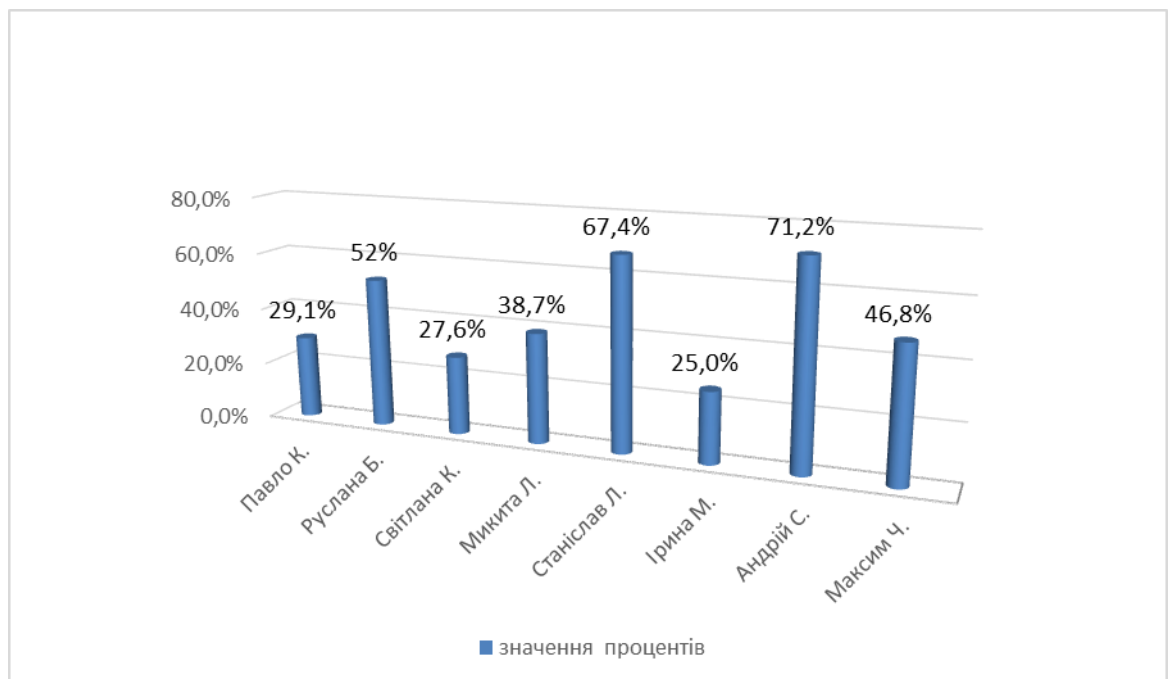

Рис. 3.2. Результати сформованості історичних знань в учнів 7 класу спеціальної школи (на рівні середній, достатній і високий)

Операційно-організаційний компонент, який демонструє рівень засвоєння теоретичних знань, умінь самостійно застосувати їх,

продемонстрував, в цілому «середній» рівень(друге, третє і четверте завдання до кожної теми).

Питання, які потребували знаходження причинно-наслідкових зв'язків, виділення суттєвих ознак в історичному понятті, також викликали значні труднощі в учнів, тому що вимагали сформованості в них таких складових логічного мислення як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, систематизація, але вони, як відомо, в розумово відсталих школярів недостатньо сформовані.

Відносно менші труднощі викликали в учнів завдання, пов'язані з умінням орієнтуватися на історичній карті та знаходження суб'єкта (об'єкта) за наданим описом.

Отримані результати дали можливість осмислити шляхи покращення процесу формування історичних уявлень, знань, умінь в учнів 7 класу: запропонувати включення елементів гри до структури уроку історії та використання їх у позакласній роботі вихователем класу. Це завдання – нашого подальшого експериментального дослідження.

ВИСНОВКИ

1. Вивчення історії України в спеціальній школі має на меті сформувати в учнів уявлення, знання про найважливіші сторінки історії українського народу; виховати в них особистісне ціннісне ставлення до історичних подій, сприйняття ідей патріотизму, а головне - підготувати їх до суспільного життя, набуття навичок громадянської поведінки, пошуку шляхів вирішення життєвих ситуацій.

Вивчення та узагальнення наукових джерел, спеціальної методико-педагогічної літератури з проблеми дослідження дало можливість переконатись, що характерними особливостями засвоєння історичних знань та вмінь учнями з порушенням розумового розвитку, що ускладнюють процес оволодіння історичними уявленнями, знаннями та навичками, вченими-методистами (Петрова Л.В.) визначені такі: фрагментарність та нерозчленованість історичних знань; труднощі осмислення, усвідомлення історичних понять і числових даних; однобічний підхід до оцінки історичних подій, явищ; труднощі узагальнення одиничних фактів; виникнення помилкових стереотипів; персоніфікація суспільно-історичних подій; недорозвиток функції уяви, порушення часового і просторового сприймання; механічне засвоєння історичних знань тощо.

2. Для оцінки стану сформованості в учнів 7-х класів з порушенням інтелектуального розвитку історичних уявлень, знань та вмінь булизастосовані 4 рівні: низький, середній, достатній і високий. Кожному рівню знань та вмінь відповідає чітка характеристика відповіді учня. Теоретичний аспект відповіді (історичні знання) оцінювались такими показниками: повнотою, правильністю, усвідомленістю, міцністю знань. Якість демонстрації учнем історичних вмінь вивчалась на основі

самостійності та усвідомленості дій, вчасності виконання отриманих завдань.

3. Аналіз результатів констатувального експериментального дослідження учнів 7-го класу спеціальної школи №1 Херсонської міської ради, проведеного на програмному історичному матеріалі після вивчення перших трьох великих тем показав вибіркові, фрагментарні, не достатньо міцні знання. Особливо це стосується проведення роботи з понятійним апаратом та з'ясуванням причино-наслідкових зв'язків. Зазначене підтвердили отримані нами результати дослідження: низький рівень історичних знань продемонстрували 50% обстежених семикласників; 25% показали середній рівень знань і 25% - низький. Такі ж результати обстежені учні продемонстрували і під час виконання практичних завдань з історії України, але якісний аналіз показав, що учні краще відповідають теоретичний матеріал, але, як з'ясувалось, вони його завчили, і пояснити його не можуть, у змінених умовах губляться. Саме такі змінені умови передбачали запропоновані нами учням діагностичні завдання.

Порівняння результатів сформованості історичних знань і вмінь в процесі вивчення історії з жовтня по грудень 2019 р. продемонструвало незначне зростання кількісних показників, що можна пояснити адаптаційними процесами до вивчення нової навчальної дисципліни, але якісний рівень залишився, переважно, низьким.

Найбільшу складність викликали завдання, що потребують розуміння історичних понять, причинно-наслідкових зв'язків, виділення в ньому суттєвих ознак. Відносно «легкими» завданнями для учнів були: на знаходження об'єктів на історичній карті та за описом історичного об'єкту (суб'єкту).

Отримані результати дають можливість запропонувати обстеженим учням ігрові елементи на уроці історії, що буде нашим наступним завданням наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольдov М. А. Самостоятельная работа учащихся вспомогательной школы на уроках истории / М. А. Арнольдov, Л. П. Константинова // Дефектология. – 1971.–№ 2. -С. 34-37.
2. Андреева А.А.Вдосконалення змісту та методики навчання історії України в історичному вимірі: дипломна робота на здобуття ступеня вищої освіти магістр. – Херсон: ХДУ, 2018. – 65 с.
3. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі / К. О. Баханов. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 328 с.
4. Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання: порадник молодого вчителя історії / К. О. Баханов. – Харків : Основа, 2008. – 159 с.
5. Вагин А. А. Основные вопросы методики преподавания истории в старших классах / А. А. Вагин, Н. В. Сперанская. – М.: Учпедгиз, 1959. – 436 с.
6. Власов В. С. Вступ до історії України: підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів / В. С. Власов, О. М. Данилевська. – К.: Генеза, 2005. – 200 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
8. Демиденко В. К. Психологічні основи засвоєння історії учнями / В. К. Демиденко. – К.: Радянська школа, 1970. – 127 с.
9. Дубовський С. О. Шляхи формування уявлень про час у дітей з особливими потребами молодшого шкільного віку / С. О. Дубовський // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка / [за ред. : О. В. Гаврилова, В. І. Співака]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Вип. XII. – С. 28 – 31.

10. Егорова В. П. Методика преподавания истории в школе : учебно-методическое пособие для студентов четвертого курса исторического факультета / В. П. Егорова. – Махачкала, 2005. – 166 с.
11. Еременко И. Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы / И. Г. Еременко. – К. : Радянська школа, 1972. – 132 с.
12. Забрамная С. Д. Ваш ребенок учится во вспомогательной школе : рабочая книга для родителей / С.Д. Забрамная. – М.: Педагогика, 1990. – 56 с.
13. Капустин А. И. Исследование уровня сформированности исторических понятий у учащихся II–V классов вспомогательной школы / А. И. Капустин // Дефектология. – 1989. – № 4. – С. 33 – 37.
14. Капустин А. И. Формирование исторических понятий у учащихся вспомогательной школы на основе специальной организации умственной деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика» / А. И. Капустин. – К., 1974. – 22с.
15. Колісник Т.Р. Формування історико-часових уявлень у розумово відсталих учнів: магістерська робота спеціальність 7.01010501 Корекційна освіта. – Суми: СДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. – 116 с.
16. Коломинский Н. Л. Развитие личности учащихся вспомогательной школы / Н. Л. Коломинский. – К. : Радянська школа, 1978. – 87 с.
17. Косенко Ю.М. Становлення та розвиток спеціальної методики навчання історії: монографія (друга половина ХІХ – початок ХХІ століть) / Ю.М. Косенко. – Чернівці: Букрек, 2017. -216 с.
18. Костюк Г. С. Учебно-воспитательный процесс и психическое развитие личности / под ред. Л. Н. Проколиенко. – К. : Радянська школа, 1989. – 607 с.
19. Лапшин В. А. Использование дидактических игр на уроках истории / В. А. Лапшин // Вопросы олигофренопедагогтики : сборник трудов. – М., 1977. – С. 87 – 94.

20. Лапшин В. А. Особенности усвоения исторического и обществоведческого материала учащимися VI–VIII классов вспомогательной школы / В. А. Лапшин, Б. П. Пузанов // Дефектология. – 1986. – № 1. – С. 52 – 57.
21. Левітас Ф. Л. Методика викладання історії : практикум для вчителя / Ф. Л. Левітас, О. О. Салата. – Харків : Основа, 2007. – 112 с.
- Мельник Л. Г. Методика викладання історії в середній школі / Л. Г. Мельник. – К.: Вища школа, 1974. – 224 с.
22. Методика навчання історії в школі / [авт. тексту : О. І. Пометун, Г. О. Фрейман]. – К.: Генеза, 2006. – 328 с.
23. Методика преподавания истории в средней школе: учебное пособие / [С.А. Ежова, И. М. Лебедева, А. В. Дружкова и др.]. – М.: Просвещение, 1986. – 272 с.
24. Олігофренопедагогіка: навчальний посібник / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 204 с.
25. Намазбаева Ж. И. Некоторые вопросы изучения личности умственного отсталого ребенка / Ж. И. Намазбаева // Дефектология. – 1982. – № 6. – С. 24 – 29.
26. Організація навчальної діяльності учнів молодших класів допоміжної школи в умовах внутрішньо-класного диференційованого навчання : метод. рекомендації / [уклад. Н. П. Кравець]. – К. : ІЗМН, 1997. – 44 с.
27. Павловська Н. Інноваційні технології в системі корекції / Н. Павловська // Дефектолог. – 2010. – № 12. – С. 29 – 31.
28. Петрова Л. В. Методика преподавания истории в специальной (коррекционной) школе VIII вида / Л. В. Петрова. – М.: Владос, 2003. – 208 с.
29. Плешканівська Г. М. Оповідання з історії України : підручник для 7 класу допоміжної школи / Г. М. Плешканівська, А. Г. Слюсаренко. – К. : Богдана, 2000. – 224 с.
30. Програми допоміжної школи. Початковий курс історії України: 7–9

- класи / [Г. М. Плешканівська, С.А. Попенко, В.М. Ремажевська, А.І. Кукура]. – К.: ВІПОЛ, 1996. – 22 с.
31. Програми для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Історія України: 7-10 класи. / Ю.М.Косенко. – К., 2014. – 20 с.
32. Родименко І. М. Критерії оцінювання досягнень дітей у спеціальних навчальних закладах: (досвід Дніпропетровської області) / І.М. Родименко // Дефектологія. – 2003. – № 1. – С. 7 – 10.
33. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Ч. I : Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 238 с.
34. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Ч. II : Навчання і виховання дітей. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 224 с.
35. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини : підручник / В.М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. – К.: Знання, 2008. – 359 с.
36. Словник української мови. – К.: Наукова думка, 1974. – Т.5. – 840 с.
37. Студеникин М. Т. Методика преподавания истории в школе / М. Т. Студеникин. – М.: Владос, 2003. – 240 с.
38. Терно С. О. Історичні поняття: структура і способи визначення / С.О. Терно // Історія в школах України. – 2003. – № 3. – С. 36 – 37.
39. Терно С. О. Як підвищити ефективність навчання? : (науково-технологічні засади формування історичних понять) / С. О. Терно // Історія в школах України. – 2003. – № 5. – С. 21 – 26.
40. Финкельштейн И. И. Формирование представлений и понятий исторического времени / И. И. Финкельштейн // Опыт преподавания истории во вспомогательной школе :эпизодические рассказы по истории СССР ; под ред. М. И. Кузьмицкой. – М.: Просвещение, 1964. – С. 41 – 49.

41. Формирование положительного отношения к учебно-трудовой деятельности у учащихся вспомогательной школы / под ред. Н.М. Стадненко. – К.: Радянська школа, 1982. – 102 с.
42. Формування історичних понять в учнів шостих – восьмих класів допоміжної школи : (методичний лист) / [підгот.: В. М.Синьовим, В.І. Бондарем]. – К., 1973. – 52 с.
43. Хохліна О. П. Визначення показників ефективності освітнього процесу в допоміжній школі / О. П. Хохліна // Дефектологія. – 2003. – №3. – С. 7 – 10.
44. Хохліна О. П. Удосконалення змісту навчання та особливості оцінювання навчальних досягнень учнів допоміжної школи / О.П. Хохліна // Дефектологія. – 2002. – № 3. – С. 9 – 13.
45. Хохліна О. П. Усвідомленість учбової діяльності в розумово відсталих школярів / О. П. Хохліна // Дефектологія. – 1997. – № 2. – С. 7 – 9.
46. Шиф Ж. И. Некоторые дидактические приемы преподавания истории во вспомогательной школе / Ж. И. Шиф // Опыт преподавания истории во вспомогательной школе :эпизодические рассказы по истории СССР, под ред. М. И. Кузьмицкой. – М.: Просвещение, 1964. – С. 18 – 27.
47. Янковська І.Г. Вивчення стану сформованості історичних компетенцій розумово відсталих учнів: дипломна робота на здобуття ступеня вищої освіти бакалавр спеціальності 6.010105 Корекційна освіта. – Херсон: ХДУ, 2016. – 63 с.

